

درس آشنایی با رجال و درایه استاد سید مجتبی نوره مفیدی

تاریخ: ۱۲ اردیبهشت ۱۳۹۱

مصادف با: ۹ جمادی الثانی ۱۴۳۳

جلسه: ۳۰

موضوع کلی: جوامع روایی ثانوی

موضوع جزئی: جامع احادیث الشیعه

سال: دوم

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

جامع احادیث الشیعه:

نام کامل این کتاب جامع احادیث الشیعه فی أحكام الشریعة است که به جامع الأحادیث معروف شده است. این کتاب از جوامع روایی مهمی است که در سال‌های اخیر تدوین شده است، اصل این کتاب زیر نظر مرحوم آیه الله بروجردی تدوین شده که بخشی از این کتاب در زمان حیات ایشان و با اشراف ایشان و بخش دیگر هم بعد از رحلت ایشان تدوین شده است، افرادی که در تدوین این کتاب همکاری می‌کرده‌اند به دلایل مختلف تغییر کردند لکن بعضی از آن افراد از ابتدا تا پایان تدوین کتاب تغییر نکردند و ثابت بودند.

فلسفه تدوین کتاب:

اگر بخواهیم به فلسفه تدوین این کتاب اشاره کنیم می‌توان به مدد مطالبی که در مقدمه این کتاب آمده این مطلب را فهمید، بخشی از مقدمه را خود آیت الله بروجردی نوشته‌اند و بعد از رحلت ایشان ادامه مقدمه را فرزند ایشان نوشته است، ضمن اینکه ایشان در مقدمه از صاحب وسائل که کتاب او مهم‌ترین منبع برای فقهاء می‌باشد با احترام و بزرگی یاد می‌کند و به کار پرارزش وسائل ارج گذاشته اما می‌فرماید این کتاب اشکالاتی هم دارد؛ یعنی نقایص و کاستی‌هایی در کتاب وسائل وجود دارد و بخاطر جبران آن کاستی‌ها کتاب جامع الأحادیث تدوین شده است. ما سابقاً وقتی که در مورد کتاب وسائل بحث می‌کردیم به بعضی از این نقایص و کاستی‌ها اشاره کردیم.

اگر بخواهیم به طور خلاصه کاستی‌های کتاب وسائل را بیان کنیم می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- یکی اینکه احادیث در کتاب وسائل تقطیع شده و این یکی از بزرگ‌ترین نقایص کتاب وسائل است که ما در چند موضع به این مطلب اشاره کردیم، بعضی از احادیث طولانی بوده که توسط صاحب وسائل تقطیع شده و یا حتی ایشان احادیث کوتاه را هم در مواردی تقطیع کرده؛ یعنی یک جمله یا یک بخش از روایتی را مورد استناد و استشهاد قرار داده و بقیه روایت را ذکر نکرده است، این تقطیع روایات به کار اجتهاد و استنباط لطمه می‌زند؛ چون موجب حذف بعضی از قرائنی می‌شود که به فهم معنای روایت کمک می‌کند؛ یعنی گاهی قرائن لفظیه‌ای در روایت وجود دارد که با تقطیع روایت آن قرائن هم حذف می‌شود و از دسترس خارج می‌شود یا حتی ممکن است انسان از مجموع روایت، فضایی را که این

روایت در آن فضا صادر شده استفاده کند اما اگر روایت مقطوع شود فضای صدور روایت هم مغفول واقع می‌شود و این یکی از بزرگ‌ترین نقایص کتاب و سائل است.

۲- از جمله نقایص دیگر کتاب و سائل عدم ذکر آیات مربوط به هر باب است یعنی مرحوم صاحب و سائل آیات الأحکام را که منبع مهمی برای اجتهاد و استنباط است ذکر نکرده‌است.

۳- در بعضی موارد روایات مربوط به احکام فقهی با روایات مربوط به آداب و سنن مخلوط شده است نه اینکه روایات مربوط به آداب و سنن بدون مناسبت ذکر شده باشد لکن مشکل این است که این روایات گاهی با روایات مربوط به احکام فقهی آمیخته شده است.

۴- از جمله نقایص دیگر کتاب و سائل این است که در بعضی موارد روایاتی منقول از کتب اربعه به صورت کامل نقل نشده یعنی روایتی را که صاحب و سائل از کتاب کافی یا استبصار یا من لایحضره الفقیه ذکر کرده با آنچه که در متن اصلی کتب اربعه آمده تفاوت دارد و این تفاوت‌ها باعث تفاوت در معنی می‌شود و معنای روایت تغییر پیدا می‌کند.

۵- از جمله نقایص دیگر این است که در و سائل عبارت کما تقدم و کما یأتی (ارجاع به گذشته و آینده) زیاد آمده و عمده اینها مبهم است. البته بعضی ارجاعات موجود در و سائل را مشخص کرده‌اند اما در متن و سائل این ارجاعات مشخص نیست هر چند این مشکلی جدی محسوب نمی‌شود و با کمی تفحص و جستجو قابل رفع است.

آنچه ذکر شد نمونه‌هایی از نقایص موجود در کتاب و سائل بود که در مقدمه کتاب جامع الأحادیث به آنها اشاره شده و انگیزه تألیف این کتاب رفع این نقایص بوده است.^۱ لذا با توجه به این کاستی‌ها که در کتاب و سائل وجود داشته مرحوم آیت الله بروجردی تصمیم گرفتند کتابی را تدوین کنند که از این مشکلات پیرایش شده باشد یعنی کتاب جامع الأحادیث با عنایت به رفع این نواقص نوشته شده لذا مشکلات کتاب و سائل را ندارد یعنی اگر بخواهیم تفاوت‌های کتاب جامع الأحادیث را با کتاب و سائل بسنجیم می‌توان گفت این کتاب با انگیزه رفع نقایص موجود در و سائل تدوین شده است.

ویژگی‌های کتاب:

کتاب جامع الأحادیث در واقع تلفیقی است از روشی که مرحوم فیض در وافی بکار برده و روشی که شیخ حر عاملی در و سائل بکار برده است. اگر بخاطر داشته باشید در مورد کتاب وافی عرض کردیم این کتاب در واقع همان کتب اربعه است با این تفاوت که تبویب آن مرتب شده و بر اساس کتب فقهی از کتاب طهارت تا کتاب دیات تنظیم شده و در ابتدای هر بابی به آیات مربوط به آن باب اشاره شده است. همچنین امتیازات دیگری در کتاب وافی هست که در بحث مربوط به این کتاب به آنها اشاره کردیم اما انصاف این است که کتاب وافی کتابی است که شاید از خود کتب اربعه هم برای استفاده فقیه لازم‌تر باشد. البته کتاب وافی منحصر در احکام شرعی نیست. پس روش کتاب وافی در کتاب جامع الأحادیث هم مورد توجه قرار گرفته است و ترتیب کتاب‌ها در این کتاب مثل ترتیب کتاب‌ها در کتاب وافی است؛ یعنی از کتاب

۱. جامع الأحادیث، مقدمه، ج ۱، ص ۱۲-۱۳.

طهارت شروع شده و به کتاب دیات ختم شده است، البته این روش منحصر در کتاب وافی نیست. ترتیب ابواب و فصول هم در کتاب جامع الأحادیث ترتیب ابواب و فصولی است که در کتاب وسائل آمده؛ یعنی همان ابواب و فصولی را که صاحب وسائل آورده‌اند در کتاب جامع الأحادیث هم دنبال شده است. در کتاب جامع الأحادیث آیات مربوط به هر بابی آورده شده، روایات حتی الإمكان تقطیع نشده، البته این بدین معنی نیست که حتی روایات طولانی هم تقطیع نشده باشد ولی آنچه که مسلم است این است که اصل بر عدم تقطیع روایات بوده بر خلاف وسائل که روایات زیادی اعم از طولانی و کوتاه تقطیع شده است. به طور کلی تقطیع در وسائل قاعده است اما در کتاب جامع الأحادیث، استثناء است و در مواردی هم که بخاطر طولانی بودن، روایت را تقطیع کرده‌اند در مناسب‌ترین جا روایت را به صورت کامل ذکر کرده و در جاهای دیگر اگر قسمت‌هایی از روایت را ذکر کرده‌اند به آن متن کامل هم ارجاع داده‌اند و معلوم است که این روایت بخشی از آن روایت طولانی است که در جای دیگر ذکر شده است. روایات مربوط به احکام فقهی از روایات مربوط به باب ادعیه و سنن و آداب جدا شده است. مشکل دیگری که در وسائل بود عدم انطباق متن روایات با کتب اربعه بود که در این کتاب برطرف شده؛ یعنی روایاتی که از کتب اربعه نقل شده عیناً از خود کتب اربعه نقل شده نه از وسائل که مشکل عدم انطباق متن روایات با کتب اربعه را داشته باشد.

به طور کلی نظم و ترتیب خاصی در این کتاب رعایت شده و در هر بابی هم ترتیب نقل روایات به این شکل است که ابتدا روایاتی که بر اساس آنها فتوا داده شده ذکر شده و بعد روایات معارض و اگر روایاتی عام و خاص یا مطلق و مقید بوده ابتدا روایات عام و مطلق را آورده و بعد مخصص و مقید آنها آمده است. البته در کنار این کارهایی که انجام شده بعضاً معانی لغات و تعلیقاتی هم برای توضیح بعضی از احادیث آورده شده است که این کار را مرحوم فیض هم در وافی انجام داده بود. همچنین اگر روایتی از کتب و منابع دیگر نقل شده آدرس آن روایات در منابع اصلی هم ذکر شده است. منابع کتاب جامع الأحادیث عمدتاً همان منابع وسائل و مستدرک است و چیزی زائد بر آنها ندارد.

روایات کتاب جامع الأحادیث حدود ۴۸۳۰۰ روایت است، از نظر تعداد روایت، روایات این کتاب از مجموع روایات وسائل و مستدرک الوسائل ۱۰۰۰ روایت بیشتر دارد؛ یعنی ۱۰۰۰ روایت در این کتاب ذکر شده که نه در وسائل آورده شده و نه در مستدرک ولی عمده آن روایات را ذکر کرده لذا منابع روایات این کتاب هم همان منابع وسائل و مستدرک است، اینکه می‌گوییم عمده منابع، به خاطر این است که بعضی روایات که از منابع غیر معتبر نقل شده را در این کتاب نیاورده‌اند مثلاً در وسائل و مستدرک روایاتی از کتاب مصباح الشریعة نقل شده که در کتاب جامع الأحادیث این روایات ذکر نشده است.

بنابر آنچه که بعضی از اعضاء حلقه تدوین کتاب جامع الأحادیث نقل کرده‌اند ظاهراً مرحوم آیت الله بروجردی ابتدا بنا داشته‌اند که به صورت تطبیقی روایات اهل سنت را هم در این کتاب بیاورند اما بعداً به دلایلی منصرف شده‌اند که آن دلایل هم بیان نشده که شاید یکی از آن دلایل اختلاطی بود که بین روایات بوجود می‌آمد و تمییز آنها در آینده مشکل

می‌شد. البته مرحوم آیت الله بروجردی دیدگاه تقریبی قوی داشته‌اند و با تلاش‌های ایشان بود که در آن زمان فتوای معروف شلتوت صادر شد که مسلمین می‌توانند به احکام منطبق با مذهب شیعه هم عمل کنند.

«والحمد لله رب العالمین»